

Museer har alltid gallrat – på olika sätt...

Med anledning av museiutredningens förslag kan det vara värdefullt att fördjupa kunskapen kring gallring och vad gallring innebär i olika sammanhang. Begreppet gallring används vardagligen i arkiv, i bibliotek, i sammanhang kring växter och i viss mån i museer. Emellertid används termen med delvis olika och med flera betydelser. Samröret mellan arkiv, bibliotek och museer är många gånger svagt då dessa institutioner som huvudspår har ganska artsilda samhällsuppdrag, men det finns en intern praktik kring samlingar som ofta har influerat hela ABM-sektorn.

I arkiv avser man med gallring en minskning av data som kan inbegripa flera plan. Det kan gälla (1) avlägsnande av handlingar (det vill säga arkivalier av olika typer), det kan innebära (2) att man minskar mängden omgivande data (de data som i informationssammanhang benämns metadata), och (3) att man ser en strukturförändring i handlingar eller metadata som en gallringsåtgärd. I arkiv avser man med gallring således åtgärder som förändrar återsökbarhet; för att vara ytterligare lite mer informationsteoretisk: man bryter avsiktligt eller oavsiktligt sökvägar mellan dataelement. Gallring är en grundläggande åtgärd i nästan all arkivhantering. Gallring innebär att man minskar volymen i arkivet genom att ta bort tillsynes betydelselösa dokument eller material för att därmed framhäva de delar av arkivet som har betydelse för det större sammanhanget. När arkivet beskrivs skapas de metadata som kommer att vara sökingångar till arkivet. I detta arbete är också gallring nödvändig av samma skäl som för dokument; väsentlig data noteras, mindre viktig information utelämnas. Strukturförändringar har mer komplexa effekter men beaktas (arkiven använder även en specialterm: utgallring, denna används när samlade volymer av material tas bort ur ett arkiv; ett exempel är när lagens krav uppfyllts utgallras verifikat efter 10 år).¹

Bibliotek använder begreppet (gallring) för sovring av medier. Litteratur som inte lånas ut utan bara står i hyllan och som kanske kan lånas in vid behov kan gallras. Likaså skrifter som arkiveras av annat bibliotek och som med säkerhet kan nås på annat sätt. Exempelvis lagras inte längre tidningslägg eftersom de äldre dagstidningarna finns skannade eller mikrofilmade. Många bibliotek upprättar numer gallringsplaner som stöd för vad som ska gallras respektive behållas. En handfull bibliotek tilldelas de i lag reglerade pliktexemplaren av allt svensk tryck. Flera av dessa bibliotek gallrar i eller väljer ur inflödet ut det som aktuellt bibliotek ska behålla. Här finns, till skillnad från i museisektorn, emellertid samordning biblioteken emellan. Bibliotekskataloger är förhållandevis statiska och standardiserade, så gallring av metadata diskuteras sällan här. Vissa förändringar görs i metadata, till exempel förändrade namnformer och gallrade termer, detta slår på grund av samordningen igenom på väldigt många bibliotek samtidigt.

I de undersökningar som kan överblickas gallrar museer sällan i egna vare sig bibliotek eller arkiv. Deras innehåll betraktas vanligen som rester från egen forskningsverksamhet eller är angelägna för framtida forskning. Vad man däremot inte diskuterar nämnvärt är kategori två och tre i arkivens gallring; att tillföra, ta bort eller förändra metadata samt att ändra systemens strukturer, tycks uppfattas som problemfritt i museer. Det finns alltså en problembild kring gallring i museer som inte tagits upp i museiutredningen. Däremot har man utrett frågan om gallring, i synnerhet i förhållande

¹ Några arkivreferenser: <http://riksarkivet.se/vardera-och-gallra>

till ägande och till värde – med fokus på föremål. Av det skälet är det av visst intresse att belysa hur dessa aspekter varierat över tid.

Många av de offentliga museer vi ser idag formades i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet. Samlingarna byggdes upp av framför allt två skäl: att bevaras för kommande generationer och för förevisning. De tidiga museiivrarna var, till skillnad från privatsamlarna, angelägna att visa materiella dokument från det förflutna. En didaktisk nyhet i den folkskola som växte fram runt sekelskiftet 1900 var den så kallade praktiska åskådningspedagogiken. I den pedagogiken ingick som en bärande del föremål och miljöer för att barnen skulle ges en både historisk och praktisk kunskap om det förflutna. Vid samma tid bedrevs en folklivsforskning som behövde stora samlingar, i synnerhet av föremål som kunde anses dokumentera regional och lokal särart och som kunde belägga spridningsvägar för utformning och för tekniska innovationer. I museernas insamlingsdokumentation framgår med önskvärd tydlighet den centrala betydelse som geografisk härkomst haft i insamlingsverksamheten. Dessa urval ledde till att vi idag uppfattar oss se, i kulturhistoriska museer, stora mängder av en mindre grupp föremål (samlingar skapade för vad vi idag benämner pedagogisk verksamhet har sällan omgärdats av bevarande eller begränsningar vad gäller användning).

Efter 1900-talets mitt slår en förändring av den kulturhistoriska forskningen - och utbildningen - igenom och museerna svänger över till att betrakta samtiden i stället för att belägga de äldsta tiderna och dess materiella arv. Insamlingen av föremål minskade och andra källor blev viktigare, insamlings- och forskningsmetoderna formades utifrån att det var levande personer som skulle dokumenteras. Samtidigt professionaliserades omsorgen kring samlingarna. Personer fick till uppgift att vårda de gamla samlingarna och den nya yrkesgruppen, konservatorerna, formade etiska principer för föremålens bevarande. Under denna epok värderades föremålens individuella värde upp – de var inte bara belägg i en rad av andra belägg, utan föremålet blev subjekt och kunde berätta sin egen historia.

Då kulturhistoriska samlingar de sista åren av 1900-talet inte var särskilt intressanta som forskningsmaterial, till skillnad från till exempel naturhistoriska äldre samlingar eller konst, är det förhållandevis få inom museerna som bygger upp kunskap kring dem. Viss forskning har förvisso bedrivits, men den har å andra sidan till stor del negligerats av forskningen vid lärosätena.

För att återkoppla till inledningen är frågan om museernas intellektuella infrastruktur kring samlingarna och gallring svag. Informationssystemen är svaga och principerna för gallring av information – både objekt och metadata – skulle kunna utvecklas. I vissa museers föremålsstrategier har man försökt förbättra detta genom dels samarbete i digital miljö, dels en förhoppning om användarnas stöd, i form av crowdsourcing.

Sammanfattningsvis kan man över de senaste hundra åren visa stora förändringar i synen på samlingarnas roll, deras beständighet, hur de ska tas omhand och av vilka skäl. I dagens läge är det inte möjligt att överblicka hur stora delar av samlingarna i olika museer som kan betraktas som dubletter (biblioteksperspektivet), det är heller inte möjligt att enhetligt överblicka den information/metadata som finns om olika museers samlingar eftersom det saknats enhetliga katalogiseringsprinciper, sedan SAMOREG-handboken från 1985 slutat användas (till skillnad från biblioteks- och arkivsektorernas metadataprinciper).

Remissvar på betänkandet (SOU 2015:89) Ny Museipolitik

En väg att gå är därför att Kulturdepartementet överväger tillsätta en sakkunnig analysgrupp av forskare med dels föremålskunskaper dels informations- och museihistoriska kunskaper, för att ytterligare fördjupa kunskaperna om museernas samlingar, deras omvårdnad och användning. Detta steg skulle ytterligare kunna fördjupa kunskaperna om vad samlingarna innehåller förutom de fysiska föremålen.

Bengt Wittgren

FD, museolog

Härnösand